

УДК 32:[28+(4)]

Півнева Л.М.

Харківський національний університет
імені Г.С. Сковороди

МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМ МІЖНАРОДНИХ ОБМІНІВ

У статті говориться про міжнародне співробітництво вищої школи України, про роль програм міжнародних обмінів у підвищенні рівня вищої освіти України до стандартів розвинутих демократичних держав. Наводяться приклади участі у програмах міжнародних обмінів, виокремлюються бар'єри та рифи, які не сприяють урахуванню міжнародного рівня вимог до здійснення програм міжнародного обміну.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, участь у програмах міжнародних обмінів, вищі навчальні заклади, інтеграція України в мировий освітній простір

Пивнева Л.М.

МЕЖГОСУДАРСТВЕННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ НА ПРИМЕРЕ ПРОГРАММ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОБМЕНОВ

В статье говорится о международном сотрудничестве высшей школы Украины, о роли программ международных обменов в повышении уровня высшего образования Украины до стандартов развитых демократических государств. Приводятся примеры участия в программах международных обменов, выделяются барьеры и рифы, которые не содействуют учету международного уровня требований к осуществлению программ международных обменов.

Ключевые слова: международное сотрудничество, участие в программах международных обменов, высшие учебные заведения, интеграция Украины в мировый образовательный простор

Pivneva L.

INTERSTATE COOPERATION IN THE SPHERE OF UKRAINE HIGHER EDUCATION ON THE EXAMPLE OF INTERNATIONAL EXCHANGE PROGRAMS.

The article tells about international cooperation of Ukraine higher education, about the role of programs of international exchanges in raising the level of Ukraine higher education till the standards of developed democratic states. Examples of participation in international exchange programs are given, barriers and riffs which do not contribute to considering international levels of demands in exercising programs of international exchanges are stated.

Key words: international cooperation, participation in the programs of international exchanges, higher educational establishments, Ukraine integration into world educational landscape

В умовах формування європейського й світового простору освіти підвищується увага громадськості до інтегрованості вищих навчальних закладів у світові освітні процеси, зростає значення міжнародних зв'язків української вищої школи. Глобалізація, яка поширює свій вплив, привела до істотного зростання ролі освіти та науки у суспільстві. Необхідність модернізації системи викладання й виробництва нових знань у стінах

університетів змушує вищі навчальні заклади всього світу здійснювати взаємовигідні обміни й проводити міжнародне співробітництво. Болонська система освіти, до якої зробила акцент на важливість академічної мобільності серед викладачів і студентів.

Однак міжнародне співробітництво вищої школи й такий важливий її аспект як міжнародні обміни, не знайшли, на наш погляд, поки що належного висвітлення в науковій літературі українського соціуму. Ми спробуємо розглянути значення міжнарод-

ного співробітництва для вищої школи України, а також виділити деякі проблеми, які утрудняють здійснення програм міжнародних обмінів і стосуються ставлення академічного середовища до учасників міжнародних програм обмінів. При цьому ми будемо спиратися на законодавчу базу України у сфері вищої освіти й на узагальнені матеріали дискусій на семінарах і конференціях.

Зміни, які відбулися в Україні після отримання незалежності, спонукали розширення контактів вищої школи у галузі міжнародного співробітництва. Україні вдалося в перші роки постперебудови зберегти якості людського капіталу й освіти, використовуючи спадщину СРСР у сфері вищої освіти. Вона також стала спадкоємцем тих міжнародних договорів колишнього СРСР, які стосувалися співробітництва в галузі вищої освіти. Згідно з 67 статтею Закону про вищу освіту, вищі навчальні заклади одержали право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства України [1].

Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів згідно з вказаним Законом є участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обмінів студентами, аспірантами, педагогічними, науковими та науково-педагогічними працівниками. У країні діє чимало різних програм розвинутих країн (США, Канада, Німеччина, Велика Британія, Угорщина, Польща тощо), які пропонують їх здійснення.

В Україні не існує міжнародних програм обміну викладачів і студентів, фінансованих за рахунок українського бюджету. На думку деяких учених, „гранти на науку, які розподіляє міністерство по державних програмах, стали за адресою надходити у певні університети й інші установи, що активно сприяє й сьогодні витраті коштів на особисті потреби, головним чином на закордонні відрядження” [2]. Україна не здійснює фінансову підтримку програм міжнародних обмінів вищих навчальних закладів. Всі поїздки викладачів і співробітників по лінії міжнародних обмінів фінансуються приймаючими сторонами країн-учасниць, які ініціюють і проводять різноманітні програми обміну. Вони самі здійснюють відбір учасників на основі угод з Україною. У нас поки що не існує прозорого, демократичного механізму виділення коштів на здійснення програм

міжнародних обмінів. Вищі навчальні заклади не мають відповідних статей витрат і відправляють викладачів і студентів, що здійснюють академічну мобільність, винятково за рахунок приймаючої сторони. В окремих випадках для поїздок на наукові закордонні конференції, які частково фінансуються приймаючою стороною, українські вищі навчальні заклади виділяють дуже скромну матеріальну допомогу.

Участь у міжнародних освітніх та наукових програмах – це важливий аспект діяльності вищих навчальних закладів України. Її успіх залежить як від потенціалу національної системи освіти, так і від рівня партнерства держав й учасників освітніх і наукових програм.

У сучасних умовах освіта й наука розглядаються як пріоритетні напрямки розвитку будь-якої держави. У сфері науки важливе значення має підготовка на сучасному рівні науково-педагогічних кадрів. Старіння знань ставить завдання підвищення кваліфікації вчених. І тут важливу роль відіграє такий напрямок міжнародного співробітництва вищої школи, як *наукові програми обміну*. Їхнє здійснення припускає підвищення освітнього й культурного рівня українського суспільства, створення умов для навчання протягом всього життя.

Українські університети зацікавлені у тому, щоб триматись на рівні міжнародних стандартів. Наприклад, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна має давні традиції міжнародного співробітництва. Університет широко розвиває міжнародні зв'язки, зокрема співробітництво з ВНЗ зарубіжних країн; відряджає викладачів, співробітників, аспірантів за кордон для участі у міжнародних конференціях, проведення наукових досліджень та стажування, на мовні курси і т.п., приймає іноземних фахівців в університеті. Викладачі, співробітники, докторанти, аспіранти і студенти беруть активну участь у конкурсах для одержання стипендій або грантів різних міжнародних організацій та фондів [3].

Автору цієї статті вдалося бути обраною для виконання програми обміну за ім'ям колишнього сенатора Конгресу США У. Фулбрайта, яку здійснює Уряд США з 1946 року. Особливість цієї програми полягає в тому, що вона інтернаціональна й щорічно поєднує 30 – 35 викладачів – учених з різних регіонів планети, у яких є загальний науковий інтерес до якої-небудь теми. Під час участі автора статті в ній були представлені Америка (США, Канада, Бразилія), Азія (Ки-

тай, Тайвань, Таїланд, Індія, Непал, Бангладеш), Європа (Болгарія, Італія, Португалія, Іспанія, Фінляндія), Близький Схід (Ізраїль, Бахрейн, Ліван), Африка (ПАР, Зімбабве, Уганда). З колишнього Радянського Союзу приїхали два вчених з Росії та України.

Програма „Учені нового сторіччя” 2009-2010 р. передбачала всебічну розробку сучасного стану вищої освіти та його ролі в національному й світовому економічному розвитку, особливу увагу приділяючи „університету як двигуну інноваційних ідей і центру знань”. Сучасне суспільство має потребу в нових технологіях, нових знаннях, які дозволять забезпечити його стійкий розвиток. Із процесом глобалізації економічні й соціальні потреби суспільства стали більш складними. Як результат – університети почали здійснювати наукові дослідження міждисциплінарного характеру в кооперації з іншими інститутами, часто використовуючи команди експертів, які прийшли з різних дисциплін і секторів економіки й суспільства. У цьому контексті, крім виробництва нових знань, за допомогою наукових досліджень, університети стали інститутами, у яких здобуті поза його стінами знання трансформуються й оцінюються. Воно набуває концептуалізації, категоризації та входить складовим елементом у програми навчання. Така широка кооперація з різними учасниками змушує університети звертати увагу на фінансування науки за допомогою міжнародних організацій, різних інститутів й агентств [див. 4].

Інноваційна місія університету в епоху глобалізації багато в чому зумовлена його швидкою реакцією на проблеми, що виникають. У ринковій економіці університети повинні орієнтуватися на потреби не тільки економіки, але й соціальної сфери. У наш час сучасні університети як соціальні інститути мають складні проблеми. Ринок не завжди адекватно й миттєво оцінює й диференціює підготовку фахівців високої кваліфікації. Взаємини між науковими дослідженнями й служінням університету суспільству символічні й дискретні. Університети повинні досліджувати процеси в соціальній сфері для того, щоб повністю інкорпоруватися в інноваційну діяльність.

Одна з головних напрямків інноваційної діяльності університету відноситься до рішення наукових й освітніх проблем на основі міжнародної кооперації. Як приклад можна привести наступний факт. Програма „Учені нового сторіччя» 2009-2010 р. передбачала всебічну розробку сучасного стану

вищої освіти і його ролі в національному й світовому економічному розвитку, особливу увагу приділяючи „університету як двигуну інноваційних ідей і центру знань”. Одна з чотирьох груп цієї програми ініціювала спеціальний проект, що був пов'язаний з рішенням такої глобальної проблеми, як охорона водних ресурсів планети. Було заявлено на заключному семінарі групи про створення незалежної неурядової мережі дії викладачів вищих навчальних закладів, які бажають допомогти в рішенні гуманітарних проблем, у тому числі й в освіті, для підвищення якості життя віддалених регіонів світу. Нова організація „Професора без кордонів” пропонує фінансування тим ученим, які згодні поїхати у віддалені регіони планети й відсталі країни, наприклад, у Руанду, Гондурас, Таїланд, гірський Китай, на Гаїті й там проводити гуманітарну роботу. Один із напрямків такої діяльності – створення шкіл й університетів. Для цієї шляхетної місії вже зібрані значні благодійні кошти. Організація відкрита для прийому нових членів, що бажають допомогти найбільш економічно нерозвиненим і віддаленим куточкам світу під час своєї відпустки.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2010 року було затверджене положення про дослідницький університет. Його другий пункт визначає дослідницький університет як „національний вищий навчальний заклад, який має вагомі наукові здобутки, проводить дослідницьку та інноваційну діяльність, забезпечує інтеграцію освіти та науки з виробництвом, бере участь у реалізації міжнародних проектів і програм” (Курсив мій – Л.П.) [5]. Виконання програм міжнародного обміну їхніми учасниками сприятиме підвищенню рівня вищої освіти України до рівня розвинених демократичних держав миру й інтеграції України в міжнародне науково-освітнє співтовариство. Співробітництво вчених усього світу є цінним та конструктивним внеском у розвиток мирних взаємин між різними країнами, суспільствами й культурами.

У науковому середовищі існує думка про необхідність використання фінансової підтримки наукової роботи у вищих навчальних закладах. Деякі вчені вважають, що при аналізі якості наукових досліджень слід урахувати, крім інших, також розмір грантових коштів, залучених на наукові дослідження, з розрухунку на одного співробітника. Цей індикатор відбиває фандрайзинговий потенціал освітнього закладу та рівень його приваб-

ливості для споживачів наукової продукції [6].

Програми міжнародного обміну викладачами та студентами сприяють інтеграції України у світовий освітній простір. Вони спрямовані на зміни в уявленнях про освітній потенціал нашої країни у світі, реалізації нової парадигми вищої освіти в Україні. На цьому шляху існують бар'єри та рифи, які гальмують або утворюють труднощі для процесу урахування міжнародного рівня вимог стосовно виконання програм міжнародного обміну. Причини цих бар'єрів різноманітні. На наш погляд, до них належать:

✓ недосконалість законодавства, яке чітко не прописує основи міжнародного співробітництва й права учасників міжнародних програм;

✓ наявність бюрократичного контролю, що найчастіше утрудняє здійснення міжнародних контактів;

✓ відсутність механізму відповідальності вищих навчальних закладів України за зрив участі їхніми працівниками проходження програми з вини керівництва. Так, в 2009-2010 р. у період виконання наукового міжнародного відрядження „Учений нового сторіччя” у рамках програми обмінів імені Фулбрайта, присвяченої університету, що стимулює впровадження інновацій та є джерелом знання, авторові довелося перервати контракт своєї роботи в ХНУ через особисте безпідставне негативне ставлення керівництва до здійснення програми міжнародного обміну, незважаючи на наявність та виконання у період її проходження запланованого навчального навантаження.

Серед рифів можна виділити:

✓ рудименти стереотипів масової свідомості радянських часів у сфері міжнародних обмінів. „Залізна завеса” часів СРСР, призвела до поширення багатьох, іноді сміховинних стереотипів стосовно життя за кордоном і нерозумінням закордонної системи освіти серед певної частини соціуму вищих навчальних закладів;

✓ недостатньо високий рівень володіння іноземною мовою потенційних кандидатів на участь у міжнародних програмах, що утруднює міжнародний відбір приймаючими сторонами й виконання завдань програми їхніми учасниками;

✓ наявність негативного психологічного мікроклімату на рівні міжособистісних відносин, що, на жаль, ще існує у середови-

щі вищих навчальних закладів. Саме цей мікроклімат, на наш погляд, сприяє відтоку українських учених за кордон. Авторові відомі випадки звільнення викладачів з посад працівників вищих навчальних закладів у м. Харкові, котрі брали участь у міжнародних стажуваннях (програмах обміну) як після здійснення, так і перед від'їздом науковця в закордонний університет. Так про який престиж української вищої школи на міжнародній арені можна вести мову?

Для подолання цих бар'єрів і рифів необхідні істотні зміни в правовому регулюванні трудових відносин у сфері міжнародних обмінів вищих навчальних закладів України, що сприятиме підвищенню іміджу вищої освіти України на міжнародній арені. Необхідно також значно поширити висвітлювання проблем міждержавних обмінів у засобах масової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cenm.sti.lg.ua/moodle/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=47:zuvyshu&catid=35:zakon&Itemid=28)
2. Семенченко Н. Образование в Украине / Н.Семенченко. – К.: „Саммит-книга”, 2010. – С.113.
3. Власний сайт Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-vmz.univer.kharkov.ua/index-ua.php>.
4. Addressing Global Environmental Security Through Innovative Educational Curricula/Ed. by Susan Allen-Gil, Lia Stelljes, Olena Borysova. – Publ. by Springer, 2009. – P. 3-5
5. Постанова Кабінету міністрів України від 17 лютого 2010 р. № 163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/dokumenty/421-kabinetom-ministriv-ukrayini-zatverdzheno.html>
6. Курбатов С. Університетські рейтинги як фактор легітимації елітного статусу освіти в сучасних умовах/ С. Курбатов. – Суми, 2010. – С. 48-49.